

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ім. ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

На правах рукопису

ВЕЛИЧКО Олександр Володимирович

ПОДОЛАННЯ ВІДЧУЖЕННЯ ПРАЦІ
В УМОВАХ ПЕРЕХОДУ ДО
РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Спеціальність 08.01.01 "Політична економія"

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ-1996 .

Дисертація є рукописом.

Робота виконана на кафедрі економічної теорії та господарської практики Київського університету ім.Тараса Шевченка.

Науковий консультант - академік НАН України,
доктор економічних наук,
професор Чухно А.А.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук,
професор Палкін Ю.І.
кандидат економічних наук,
доцент Стаховський В.І.

Провідна організація - Інститут економіки НАН України

Захист відбудеться "5" березня 1996 р. о "14" годині на засіданні спеціалізованої Вченої Ради Д 01.01.18 по захисту дисертацій у Київському університеті імені Тараса Шевченка за адресою: 252033, м.Київ - 33, вул.Володимирська, 60, буд.324.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Київського університету імені Тараса Шевченка.

Автореферат розісланий "2." лютого 1996 р.

Вчений секретар спеціалізованої ради кандидат економічних наук,
доцент

Леоненко П.М.

AB-33.536

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

1.1. Актуальність дослідження.

Подолання кризових явищ в економіці України пов'язують сьогодні зі створенням змішаної економіки, її ринкової трансформації, здійсненням широкомасштабних реформ. Проте реалізація курсу на економічні перетворення напівзвинулась на цілий ряд проблем і протиріч, які, в одного боку, накопичувались десятиріччями, а з іншого, виникли в результаті непослідовного здійснення реформ, їх соціальної спрямованості. Це повною мірою можна віднести і до такої багатопланової проблеми, як відчуження праці.

Досвід перших років ринкових перетворень показав, що перехід до ринку не може бути швидким, як це спочатку передбачалось. У зв'язку з цим заслуговує особливої уваги концепція поступового переходу України до ринку та формування соціально-орієнтованої ринкової економіки. Серед багатьох проблем, які вирішуються в перехідний період від командної до ринкової економіки, існує така фундаментальна проблема як подолання відчуження праці. На жаль, ця проблема залишається недостатньо розробленою. До останнього часу вважалося, що ствердження загальної власності перетворює працівника у власника засобів виробництва, тобто поєднується в одній особі власник і працівник, а значить і подолання відчуження працівника від власності. Насправді, загальнодержавна власність не тільки не пододала відчуженість, а значно посилила її.

Сьогодні чітко видно, що в тих умовах трудящі були перетворені в найманих робітників держави, яка їх експлуатувала, до того ж зберіглися позаекономічні форми, що обмежують свободу людини (прописка, черга на житло, відомче житло і т.д.).

Досвід показав, що хоча форма власності грає велику роль у визначенні місця людини у суспільстві, в його відношенні до засобів виробництва, але обмежуватися цим не можна. Все більш суттєву роль у процесі праці починає відігравати технологія. Відомо, що на перших етапах машинне виробництво настільки поглиблює спеціалізацію працівника, що перетворює його у часткового працівника, а значить прив'язує до виробництва міцніше ланцюга. Тому, на наш погляд потрібен новий, більш широкий підхід до проблеми відчуження праці, який повинен поєднувати соціально-економічні й технологічні факто-

ри, що здатні в сукупності змінити становище людини у виробництві і суспільстві, подолати відчуження праці.

У процесі перехідного періоду вирішуватися завдання соціально-економічних перетворень, перш за все перетворення відношень власності. Замість спільної державної власності, на яку припадав 9/10 засобів виробництва, утверджується різноманітність форм власності. Це досягається шляхом роздержавлення, корпоратизації та приватизації).

Замість панування великих підприємств-монополістів широко розвивається середній та малий бізнес, що забезпечує оптимальне поєднання великих, середніх та малих підприємств. Різноманітність форм власності і форм господарювання утворюють ринково-кон'юнктурне середовище. Одночасно створюється ринок праці. Все це створює соціально-економічні умови для свободи діяльності людини, вибору форми та місця застосування своєї праці.

Одночасно в процесі перехідного періоду відбувається структурна перебудова економіки на основі нової техніки і технологій, створюються і технологічні умови для зниження частки фізичної праці і підвищення питомої ваги розумової праці, зростання кваліфікації робітників, зміни ролі людини у виробництві на основі його автоматизації. Тим самим нові виробничі відносини олержують технологічну основу своєї реалізації.

Виробничі відносини - пише Д.Н. Хайман, - це, перш за все технологічні відносини. Вони визначаються технікою, фізичними та інтелектуальними можливостями людини. Технологія - це практичне знання про виробництво товарів та послуг. Покрадена технологія приводить до нових методів виробництва, що використовують нові машини, більш кваліфіковану працю і це дозволяє здійснити випуск більшого обсягу продукції з даної кількості ресурсів.¹

Відзначені обставини визначили вибір теми дисертації, основну мету і завдання дослідження.

Велику роль у встановленні концепції дисертанта відіграли дослідження А.А. Чухна, В.Є. Кваснюка, П.С. Єщенко, А.М. Кваса, Р.І. Косолапова, В.К. Черняка, Ю.М. Пахомова, А.П. Дубовича, А.С. Гальчинського, Ю.І. Палкіна, В.М. Новікова та інш. Автор спирався також

¹ Хайман Д.Н. Современная макроэкономика: анализ и применение. В 2-х т. Т. 1. Пер. с англ. М.: Фин. и стат. - 1992. - С. 198

на праці відомих зарубіжних вчених Де Кейнса, Корнаї, А. Маршалла, М. Фрідмана, К. Добріва та ряд інших авторів.

1.2. Мета та завдання дослідження.

Метою дисертаційної роботи є дослідження технологічних та соціально-економічних умов подолання відчуження праці, а також розгляд конкретних шляхів їх реалізації.

Для досягнення поставленої мети необхідно було вирішити такі завдання:

- розкрити сутність відчуження праці та основні форми її прояву;
- дослідити проблему формування ринку праці в Україні;
- виявити напрями становлення ефективної зайнятості;
- дослідити реальні соціально-економічні процеси та протиріччя, що пов'язані з роздержавленням та приватизацією;
- обґрунтувати вплив технологічного процесу праці на підвищення ефективності виробництва;
- розробити механізми реформування сфери соціальних послуг та оплати праці.

Об'єктом дослідження виступає система суспільного виробництва і праці. Предметом дослідження є економічні відношення, які виникають в приводу використання факторів виробництва.

1.3. Методологія дослідження.

Методологічною основою дослідження є загально-наукове положення про причинно-наслідкові взаємодії загальних та специфічних підходів у розгляді проблеми відчуженої праці і розвитку особистого фактора виробництва.

При вирішенні поставлених завдань автором використовувались методи історичного і логічного аналізу, статистики балансу народного господарства, емпіричного аналізу зайнятості та оплати праці на загально-державному та регіональному рівнях.

1.4. Наукова новизна та особистий внесок автора характеризується таким:

- розроблена концепція сутності та шляхів подолання відчуження

праці: обґрунтовано, що це фундаментальна категорія, яка характеризує місце людини у виробництві і суспільстві, що має не тільки соціально-економічні, але і технологічні складові;

- визначені основні шляхи подолання відчуження праці. Це соціально-економічні перетворення, перш за все, перетворення відношення власності. При цьому в процесі роздержавлення і приватизації важливо обирати такі форми власності (колективна, приватна, кооперативна та інші), які забезпечують розвиток підприємництва, дозволяють найбільш тісно поєднувати працівника і власника, забезпечують широку участь робітників в управлінні і самоврядуванні, демократизації господарського життя;

- обґрунтовано, що структурна перебудова господарства повинна опиратися на найновіші досягнення у техніці і технології, які забезпечують розвиток комплексної механізації і автоматизації виробництва, зміну відношення між фізичною та розумовою працею на користь останньої, зростання освіти та кваліфікації кадрів, розвиток раціоналізаторства та винахідництва, тобто підвищення інтелектуального рівня і розвитку творчого характеру праці;

- розкрито роль покращання соціально-економічних умов життя людини у подоланні відчуженості праці - зростає мотивація та оплати праці, розвиток безкоштовної професійної, середньої спеціальної та вищої освіти, створення ринку праці, хоча, подолання позаекономічних форм, обмежувачих свободу пересування та діяльності людини.

1.5 Практичне значення проведеного дослідження полягає в тому, що розробка проблеми відчуження праці у деякій мірі доповнює теорію перехідного періоду, дозволяє більш повно розкрити її взаємозв'язок з ефективністю суспільного виробництва.

Теоретичні положення, узагальнення та висновки, зроблені у роботі, використовуються викладачами кафедри економічної теорії Донбаського гірничо-металургійного інституту при викладанні курсу "Основа економічної теорії". Автором розроблений та читається спецкурс "Основа бізнесу", а також розроблені тексти лекцій до тем: "Ринок і конкуренція", "Ринок робочої сили", "Проблеми безробіття" (Довідка інституту додається).

Дисертаційна робота виконана у відповідності до плану науково-дослідних робіт, відноситься до теми "Роздержавлення власності в Україні у процесі переходу до ринку", № Держ. реєстр. і - 15/90.

1.6. Апробація результатів дослідження.

Основні теоретичні положення, висновки та пропозиції, отримані у результаті проведеного дослідження, знайшли відображення в таких публікаціях та виступах на науково-практичних конференціях, в тому числі:

1. "Человеческий фактор в условиях перестройки и обновления социалистического общества" (г. Донецк, декабрь 1989 г.);
2. "Направления становления и развития социалистического хозяйственного механизма в условиях экономической самостоятельности региона" (г. Черновцы, апрель 1990 г.);
3. "Общественная собственность и общественные отношения в условиях перестройки" *г. Москва, май 1990 г. (;
4. "Закон экономии времени и роль финансово-кредитного механизма" (г. Москва, январь 1990 г.);
5. "Становление нового хозяйственного механизма" (г. Киев, май 1990 г.);
6. "Человек в системе общественных отношений" (г. Краснодар, май 1991 г.).

щорічних науково-технічних конференціях (1985 - 1995 рр. Донбаського гірничо-металургійного інституту.

За результатами дослідження опубліковано 13 робіт загальним обсягом більш ніж 15 др. арк.

1.7. Структура дисертаційної роботи.

Вступ.

Глава I. Відчуження праці та його сутність.

Глава II. Шляхи подолання відчуження праці в перехідний період.

2.1. Місце роздержавлення у процесі подолання відчуженості праці.

2.2. Роль технологічного способу виробництва в подоланні відчуженості праці.

2.3. Формування ринку праці і ефективної зайнятості.

2.4. Реформування сфери соціальних послуг і оплати праці як фактор подолання відчуженості праці.

Висновки

Список використаної літератури.

II. ОСНОВНІ НАУКОВІ ІДЕЇ, ПОЛОЖЕННЯ ТА ВИСНОВКИ ДИСЕРТАЦІЇ

2.1. Розкривається суть відчуження праці.

Праця являє собою процес взаємодії людини і природи, в той же час праця обумовлює певні відносини, що виникають між його учасниками. Праця з точки зору її змісту є взаємодія людини зі знаряддями і предметами праці, своєрідне повторення трудових циклів, кожен з яких завершується виготовленням певного продукту. В цьому процесі здійснюються такі функції: логічна, пов'язана з визначенням мети і підготовкою процесу праці; виконавча - приведення засобів праці в дію різними способами в залежності від стану продуктивних сил; реєстрації і контролю спостереження за технологічним процесом, ходом виконання наміченої програми. В залежності від переваги тих чи інших функцій визначається складність праці, складається певне співвідношення функцій розумової і фізичної праці, а також відношення з приводу привласнення його результатів.

деякі економісти і соціологи розглядають працю лише з організаційно-технічного боку, як процес цілеспрямованого впливу людей на природу, відволікаючись від панівних економічних відносин і законів. Сутність відчуження праці характеризується перетворенням діяльності людини та її результатів в самостійну силу, що панує над ним та ворог до нього. Отже процес країни був відчуженим від безпосередніх виробників тому, що останні були відчужені від способу привласнення матеріальних благ і різних соціальних послуг.

Однак при приватній трудовій формі власності, нема відчуження людини від засобів виробництва, але проте є відчуження об'єктів і суб'єктів цієї власності від управлінчої системи. Очевидно, тому, держава не визнає її права на існування.

Трудова приватна власність значною мірою соціально нейтральна. Вона не зв'язана з експлуатацією людини людиною. В цей же час трудова приватна власність дає окремим людям потенціально можливість реалізувати свої інтереси, не входячи при цьому в протиріччя з суспільними інтересами. Основною перевагою її є безпосереднє поєднання робітника з засобами виробництва. В ній, мабуть, генетично закладені можливості такої трансформації суспільно-економічних відносин.

які дозволяють у сучасному великому виробництві знаходити і відтворювати інструменти зняття відчуження, нівелювати різницю у приласнуванні суспільного продукту, вирівнювати розподіл соціальних послуг. Цей процес поступово реалізується у ході закономірної соціалізації виробництва, посиленні його соціальної орієнтації. Зокрема, кількісно він відображується у тому, що у структурі чистого продукту 60 - 70% доходів припадає на заробітну плату. Для досягнення цих показників в Україні потрібен досить довгостроковий перехідний період, послідовне реформування економіки.

2.2. Їнявляються особливості формування ринку праці в перехідний період.

Концепція формування ринку праці України являє собою систему теоретичних положень та узагальнених поглядів на цілі та шляхи ре-

Динаміка трудових ресурсів та стан ринку праці в Україні характеризується даними таблиці 1.

Показники	1991	1992	1993	1994	1994, % к 1991
Чисельність труд. ресурсів, млн. чол.	29,8	29,8	29,7	29,6	99,3
Зайнято в на- родному госпо- дарстві, млн. чол.	25,0	24,0	23,4	22,4	89,6
Зареєстровано, громадян, не зайнятих тру- дов. діяльн. тис. чол.	558,2	416,4	445,8		79,8
У тому числі: звільнено	57,5	191,0	84,6	86,0	149,5

Продовження таблиці 1.

1	2	3	4	5	6
безробітних жічки	7,0	70,5	83,9	82,2	11,7 разів
Проходять професійну підготовку за нап-рав. служби зай-тності тис.чол.	4,1	12,3	14,2	15,9	3,8 разів
Прийняли участь в громадських роботах у звіт. пер. тис.чол.		4,1	13,0	14,0	2,8 разів

лізації політики зайнятості та соціального захисту населення в умовах переходу до ринку. Ринок праці - це система економічних відносин з приводу обміну індивідуальної здатності до праці на фонд життєвих засобів необхідних для відтворення робочої сили.

Соціально орієнтований варіант ринкової економіки передбачає спільні гарантії соціальної захищеності ринку праці окремим найменш конкурентоздатним прошаркам населення, а також тим групам, які знаходяться поза ринком праці та, отже, не можуть самі заробити засоби до існування.

В економічній літературі ринок праці часто ототожнюють з безробіттям, пропонування праці - з незайнятим населенням, а попит на працю - з вакантними робочими місцями. Подібне змішення понять, на наш погляд, призводить до серйозних викривлень оцінки ситуації, що склалась в сфері зайнятості та перспектив становлення ринку праці в Україні. При цьому ринок праці не можна відокремити від товарного ринку і того суспільного усгрю, який складеться в країні, а він буде закладений переважними формами роздержавлення та приватизації.

Існування і функціонування повноцінного конкурентного ринку передбачає ряд взаємопов'язаних умов. Основними з них є: по-перше, можливість незалежних суб'єктів, що представляють попит та пропо-

виці на ринку праці; по-друге, ринкові мотивації поведінки економічних суб'єктів; по-третє, економічна свобода або свобода вибору для суб'єктів на ринку праці; по-четверте, високий ступінь потенціальної мобільності суб'єктів на ринку праці; по-п'яте, загальне ринкове середовище в ринковій економіці.

Враховуючи резерви прихованого безробіття, а також різке в останні роки падіння виробництва, очікувалось значне збільшення безробіття. Статистика не фіксує великих змін зайнятості, між тим при 18 млн. зайнятих у стані прихованого безробіття знаходиться приблизно 3 млн. чоловік. Праця поки що залишається найдешевшим фактором виробництва. Ще поки не діє механізм банкрутства підприємств. Останнє означає, що формальний рівень зайнятості в економіці забезпечується за рахунок бюджетних коштів.

В структурі зайнятості в 1991 - 1994 рр. зросла кількість працюючих у приватному секторі з 2,9% до 10%. На державних та кооперативних підприємствах вона зменшилась відповідно на 23,1 та 15,9%. Про це свідчать дані таблиці 2.

Протягом 1994 р. до Державної служби зайнятості в питань працевлаштування звернулось близько 445 тис. чол., не зайнятих трудовою діяльністю. Серед незайнятих статус безробітних в 1994 р. одержали 82,2 тис. чол., проти 7 тис. чол. в 1991 р. За 1994 р. було

Таблиця 2.

Структура зайнятості в формах власності
у 1991 - 1994 рр. (всього - 100%), в %

Сектори	1991	1992	1993
Державний	76,4	64,9	55,3
Кооперативний	18,7	27,8	34,6
Приватний (враховуючи власне підсобне господар- ство)	2,9	7,3	10,1

працераховано 202,3 тис. чол. або 45,4 % чисельності не зайнятих трудовою діяльністю зареєстрованих громадян.

У чому вбачається вирішення проблеми зайнятості населення та часткового зняття відчуженості праці. Гарантії зайнятості включають в себе деякі особливості: по-перше, регулювання темпів приросту заробітної плати; по-друге, обов'язкове періодичне навчання кадрів; по-третє, можливість переміщення робітників у середині підприємства; по-четверте, використання їх на інших роботах; по-п'яте, тимчасову незайнятість, на період якої людина матеріально та соціально не захищена. Всі перераховані гарантії закріплюються в угодах трудового найму. Виключно важлива роль у забезпеченні можливо повної зайнятості в Україні може належати громадським роботам, які дозволять використати працю безробітних для вирішення особливо гострих соціальних проблем.

2.3. Досліджується роль технологічного способу виробництва в подоланні відчуження праці.

Одним з шляхів зняття гостроти проблеми відчуження праці є формування нових технологічних відносин, що складаються окрема у формуванні поряд з великими підприємствами системи середніх і малих підприємств. На долю останніх, наприк. ш, в Японії припадає більш одного мільйона підприємств. Переваги останніх визначаються не тільки малою чисельністю робітників, але насамперед їх можливостями чутливо реагувати на зміни науково-технічного прогресу, швидко переналагоджувати власне виробництво, впроваджувати найсучаснішу технологію, переключатися на нові види продукції.

Такі перетворення в організації виробництва дозволяють, по-перше, швидко пристосовуватися до кон'юнктури ринку, йти на виправданий комерційний ризик. По-друге, новий тип технологічних відносин вносить зміни в характер взаємин між суб'єктом та об'єктом виробництва, а сам виробник виконує функції контролера та регульовальника виробництва, що відгукливо змінює мотивацію трудової діяльності, коли доцільним є не тільки продукт, що створюється, але й сам процес праці. По-третє, велику роль в розв'язанні проблеми відчуження праці на малих підприємствах позитивно грає психологічний фактор, коли його робітники на відміну від робітників великих виробництв

зможуть реально простежити технологічний ланцюг виготовлення продукції, і у випадку будь-яких "непорозумінь" оперативно їх усунути; для них спрощена процедура безпосереднього контакту з адміністрацією по всьому вертикальному візусу управлінської структури.

В останніх програмах переходу до ринку, надзвичайних заходів зі стабілізації економіки України та виходу її з кризового стану приділено надто мало місця питанням регулювання основного фактора подальшого економічного зростання - науково-технічного прогресу.

Які ж найважливіші особливості цілісних технологій як невід'ємних передумов розвитку особистого фактора?

По-перше, вони охоплюють суспільне виробництво: комплексною технологією з якісно новими параметрами, пов'язуючи в одне ціле не тільки основні, але й допоміжні та обслуговуючі роботи на десятках та сотнях підприємств. Нові технології базуються на використанні комп'ютеризованої техніки та взаємопов'язаної системи робочих машин, обладнання, приладів, поєднання виробництва з невиробничою сферою, особливо з освітою та підготовкою кадрів.

По-друге, цілісні технологічні системи мають малоопераційний, з більшої своєї величезне економічне та соціальне значення в справі збереження ресурсів, гармонізації взаємин людини з оточуючим середовищем, становленні економічно вільної особистості.

2.4. Визначається місце роздержавлення в процесі подолання відчуження праці.

Усунення технологічних причин відчуження працівника від продукту його діяльності не зменшує ролі соціально-економічного фактора, що відтворює виробника в тій чи іншій якості соціального індивіда (виконавця або власника).

Будь-яка форма власності реалізує себе через привласнення додаткового продукту. Особливості відрахувань із доходу в державний бюджет створюють систему критеріїв, яка відбиває міру відчуження праці в кожному типі власності. Основні риси власника містяться не в можливостях формування прибутків із необхідного продукту, а, перш за все, в можливості розпорядитися привласненим додатковим продуктом, впливати на хід господарської діяльності, реальним усвідомленням своєї економічної відповідальності за кінцеві результати та ефективність виробництва, за все майно трудового колективу та можливі

негативні соціальні наслідки (такі як: банкрутство, закриття та розпродаж підприємства, безробіття). Масштаби практичного втілення перерахованих якостей визначають ступінь відчуження працівників у відтворчальному процесі. Вони ж пробуджують господарську ініціативу, орієнтуючись на виробництво конкурентноспроможної продукції, що задовольнятиме попит споживача.

Процес реформування відносин власності на сучасному етапі можна охарактеризувати за допомогою двох понять - роздержавлення та приватизація. Вони є складовою частиною економічної реформи, її стратегією і тактикою. Це процеси, які пов'язані з координальною зміною соціальних структур, зміною соціально-економічного ладу в Україні.

Проблему роздержавлення часто вбачають в швидкій зміні форми власності на засоби виробництва. Мало хто при цьому заглиблюється в суть приватної власності, в розкриття закономірностей її розвитку. Проблема роздержавлення стосується перш за все реформування відносин привласнення, проте не зводиться тільки до роздержавлення останніх. Роздержавлення власності - це, перш за все, не що інше, як подолання державної монополії на засоби виробництва та результати праці, на багатство, що створюється народом. Але варто відзначити, що роздержавлення - це не просто розподіл власності, а набагато більше - розподіл влади. Іншими словами, роздержавлення треба розглядати як подолання монополії держави на невластиві їй функції.

Зняття соціально-економічного аспекту відчуження праці шляхом використання рівних форм господарювання має в собі позитивний момент в зв'язку зі зміною відносин на рівні первинної господарчої ланки. Перетворення охоплюють всю систему структурних зв'язків, співвідлеглість, пріоритетність кожної ланки, державних відносин в масштабі економіки в цілому.

2.5. Розглядається сфера соціальних послуг і оплати праці як одного з факторів реформування якого веде до зняття відчуження праці.

Відставання розвитку соціальної сфери пов'язане не тільки з об'єктивними причинами (низький технічний та технологічний рівень, продуктивність суспільної праці та інше), що безумовно є основним.

Чимала частина їх криється в тому, що економічна наука недоо-

цінювала роль та значення соціальної сфери в розвитку суспільства.

Соціальна сфера являє собою сукупність галузей народного господарства, пов'язаних з обслуговуванням населення, створення сприятливих умов для загального розвитку людей. До цього можна віднести: охорону здоров'я, освіти, житлово-комунальне господарство, культуру та мистецтво, транспорт і зв'язок (в тій частині, що обслуговує населення та галузі самої соціальної сфери), побутове обслуговування.

Сучасне трактування ролі соціально-культурної сфери як і невиробничої сфери в цілому, пов'язане з переосмисленням ряду теоретичних догм, зокрема про характер праці. Довгий час економічна наука обмежувала поняття продуктивної праці виключно рамками матеріального виробництва. Праці персоналу соціальної сфери вважався суспільно-корисним, потрібним, важливим, але не продуктивним.

Розподіл економіки на нерівноправні сфери породжував залишковий метод вкладень капітальних ресурсів в соціальну сферу і означав небезпечну недооцінку людського капіталу, а звідси і всього інтелектуального потенціалу суспільства. Праці і в матеріальній і в соціальній сферах є не тільки суспільно необхідною, виявляється також і продуктивною, соціально рівнозначною працею в сфері матеріального виробництва, що обумовлено системою суспільних потреб.

Розвиток соціальної сфери - це активний фактор прискорення НТП, технічного переозброєння виробництва, вдосконалення управління та методів господарювання, що найбільш важливо, розвиток фізичних та духовних здібностей людини, працівника. Світовий досвід показує, що сфера послуг, соціальна сфера є життєво важливою частиною розвитку суспільства. Метою реформи системи оплати праці і соціальних послуг є підвищення життєвого рівня на основі вдосконалення механізму відтворення робочої сили, підвищення частки оплати в ВВП, наближаючи її до світового рівня.

Реформа передбачає перехід на прийняту в розвинутих країнах схему, за якою соціальні фонди, зокрема пенсійний, соціального страхування, страхування охорони здоров'я будуть формуватися за рахунок заробітної плати. Така система суттєво зміцнить мотивацію до праці, пов'яже поточні економічні інтереси з довгостроковими, посилить зацікавленість робітників в підвищенні ефективності праці. Для закріплення даної ідеї необхідно підняти номінальну заробітну плату зайнятого населення в 1,5 - 2 рази. При цьому податки на заробітну плату згідно з макроекономічними розрахунками можуть зрости в 7% до

19 - 28% при різних варіантах регулювання оплати праці та оподаткування громадян. Доцільно також перерахування в соціальні фонди розділити на обов'язкові та добровільні, встановити рівні обов'язкових та добровільних платежів. Реформування сфери соціальних послуг, соціальної сфери в цілому вимагають певних витрат з державного бюджету.

Найважливішим фактором подолання відчуження праці є заробітна плата. На величину і динаміку заробітної плати впливають ті ж фак-

Таблиця 3.

Витрати на соціально-культурні потреби в
консолідованого бюджету України у 1990 - 1994 рр.

Показники	1991	1992	1993	1994	1994,
Освіта, млрд. крб.	6,4	13,7	241,1	6724,9	64208
Культура млрд. крб.	0,7	1,5	36,2	1086,6	9439
Охорона здоров'я	4,4	9,3	187,5	5927,6	57500
Фізична культура	0,2	0,1	2,3	94,8	1725
Всього ви- датків на со- ціально-куль- турні заходи, млрд. крб.	11,5	24,6	467,1	13633,8	132872
Питома вага видатків на соц.-культ. потреби у ВВП. %	7,0	8,3	9,7	9	12,4
Видатки кон- солідованого					

Продовження таблиці 3.

1	2	3	4	5	6
бюджету млн. крб.	43,8	97,9	1919,7	57248,8	595840
Питома вага видатків на соціально- культ. заходи у видатках консолідова- ного бюджету, %	26,3	25,1	24,3	24,2	18,5

тори, що і на вартість робочої сили. В жовтні 1995 р. вона склала в середньому 962000 тис.крб. Найбільшою вона була у працівників вугільної промисловості, атомних електростанцій, нафтодобувної про-

Таблиця 4.

Розрахунок реальної заробітної плати працівникам
народного господарства України

Рік	Місяць	Зарплата	Курс	Зарплата	Зарплата	ІСЦ, аку- мул. до грудня 1992
		на одного працівни- ка: н/г	USD	у цінах 12.92 р. (= 1:5)	у дол. США (1:2)	
		тис. крб.	тис. крб.	тис. крб.	\$	%
А	Б	1	2	3	4	5
1992	12	15,9	1,05	15,93	15,17	100
1993	12	793,0	33,2	7,73	23,86	10255

	1	2	3	4	5	6
1994	1	763,4	39,3	6,25	19,41	12224
	2	760,1	38,7	5,52	19,62	13776
	3	846,1	40,5	5,81	20,88	14562
	4	833,2	45,8	5,72	19,28	15435
	5	942,6	49,6	5,80	19,00	17238
	6	1043,3	48,5	6,18	21,53	16871
	7	1106,7	46,1	6,42	24,02	17226
	8	1149,6	48,1	6,50	23,92	17774
	9	1222,2	61,1	6,45	20,00	18946
	10	1890,8	88,6	8,13	21,35	23249
	11	2585,5	128,2	6,45	20,17	40059
	12	3312,2	134,6	6,44	24,61	51436

Курс дол. с 12.92 по 06.93 рр. - курс з неторг. операцій
с 07.93 по 10.94 рр. - курс фірми "Денлі" (середній
за період)

мисловості. Разом з тим зарплата працівників приладодобування, тракторного і сільськогосподарського машинобудування нижче середньої по народному господарству.

В боротьбі за підвищення заробітної плати профспілки можуть користуватися різними формами, наприклад: скорочення пропонування праці; використання сили колективного договору для прямого підвищення ставок зарплати; стимулювання попиту на робочу силу; опір підприємцям, які мають монополні позиції при укладанні колективної угоди.

В кривових 1992 - 1995 роках в Україні частка заробітної плати в урахуванням тільки непрямих податків і субсидій скоротилася з 50,1 до 33,8 % ВВП, а прибуток не використовується на інвестиції. Це, врешті - решт, підриває інтереси і підвалини підприємництва та ринкової трансформації народного господарства, протидіє об'єктивним тенденціям подолання відчуження праці. Вихід з кризи, стимулювання сукупного попиту та економічної активності потребують суттєвих змін макроекономічному регулюванні виробництва, підвищенням ролі праці в розподілі національного доходу.

III. ОСНОВНІ РОБОТИ АВТОРА В ТЕМІ ДИСЕРТАЦІЇ

3.1. Основы экономической теории: Учебное пособие для технических вузов. Ч. 1. (В.С. Кобец, А.В. Величко, В.Г. Коваленко и др.). - Ростов-на-Дону: "Полиграф", - 1993. - 112 с.

3.2. Левишев А.Н., Величко А.В. Учебное пособие по спецкурсу "Микроэкономика". - Алчевск: Высшая школа бизнеса. - 1995. - 143 с.

3.3. Величко А.В. Два условия преодоления отчуждения трудящихся от средств производства. - Э. Экономика Советской Украины. - 1991. - № 6. - С. 82 - 86.

3.4. Величко А.В., Величко В.А. Развитие проявлений отношений в условиях перестройки форм хозяйствования // Диалектика взаимосвязи развития личного фактора производства и реализации отношений социалистического накопления. Сб. науч. тр. - Киев.: Ин-т экономики АН Украины. 1990. - С. 83 - 89.

3.5. Величко А.В. Проблемы развития рынка в современной экономике // Методологические основы перестройки отношений собственности: Межвуз. сб. науч. тр. - Ростов-на-Дону: РИО СКНЦВШ, 1991. - С. 141 - 148.

3.6. Величко А.В. Методология исследования первичного производственного отношения социализма. Рукопись депонирована в ИНИОН АН СССР, № 32769 от 12.02.88 // Новая советская литература по общественным наукам. - М.: Экономика, 1988. - № 7. - 0,5 п.л.

3.7. Величко А.В. Социально-экономическая форма личного фактора при социализме. Рукопись депонирована в ИНИОН АН СССР. № 31178 от 14.09.87 // Новая советская литература по общественным наукам. - М.: Экономика, 1988. - № 1. - 0,5 п.л.

3.8. Величко А.В. Возрастание роли личного фактора в условиях интенсификации социалистической экономики. // Человеческий фактор в условиях перестройки и обновления социалистического общества: Т. вист. на респ. науч. конф., 12 - 14 декабря 1989 г. - Донецк, 1989. - С. 39 - 85.

3.9. Величко А.В. Методология исследования экономических отношений собственности // Направления становления и развития социалистического хозяйственного механизма в условиях экономической самостоятельности региона: Тез. вист. на респ. науч. конф., апрель 1990. - Черновцы, 1990. С. 15 - 19.

3.10. Величко А.В. Преодоление отчуждения в условиях критического этапа перестройки // Общественное сознание и общественные отношения в условиях перестройки: Тев. докл. на Всесоюз. науч. конф. 15 - 17 мая 1990 г. - Москва, 1990. - С. 127 - 139.

3.11. Величко А.В. Реформа цен и ценообразование // Становление нового хозяйственного механизма: Тев. докл. на Респ. науч. конф., май 1990. - Киев, 1990. - С. 37 - 38.

3.12. Величко А.В. Закон экономии времени и активизация личного фактора производства // Закон экономии времени и роль финансово-кредитного механизма: Тев. докл. на Всесоюз. науч. конф. февраль 1990, - Москва, 1990. - С. 140.

3.13. Величко А.В. Место личного фактора в системе общественных отношений // Человек в системе общественных отношений: Тев. докл. на Всесоюз. науч. конф., май 1991. Краснодар, 1991. - С. 78 - 88.

АННОТАЦИЯ

Величко Александр Владимирович. Преодоление отчуждения труда в условиях перехода к рыночной экономике.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.01.01 - политическая экономия. Национальный университет им. Тараса Шевченко. Киев, 1996 г.

В диссертации исследованы основные проблемы отчуждения труда и пути его преодоления в переходный период. Установлено, что снижение остроты проблемы отчуждения труда основывается на комплексе мер по реформированию экономических, технологических и социальных отношений.

Ключові слова: відчуження праці, роздержавлення власності, ринок праці, соціальна сфера.

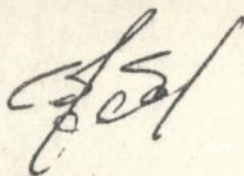
ANNOTATION

Oleksandr Volodymyrovych Velichko. Overcoming the estrangement of labor during the transition to market economy.

Thesis for obtaining the academic degree of Candidate of Economic Sciences on speciality Taras Shevchenko National University, Kyiv, 1996.

In the thesis there have been investigated basic problems connected with the estrangement of labor. It has been determined that mitigation of the problem of estrangement of labor should be attained through a complex of measures to reform economic, technological and social relations.

Keywords: estrangement of labor, denationalisation of property, labor market, social sphere.

A handwritten signature in black ink, appearing to be 'A. Velichko', is written in the center of the page.

Faint, illegible text, possibly a stamp or bleed-through from the reverse side of the page, located at the bottom of the document.

AB 33.936